

TẾT CỔ TRUYỀN VÀ CUỘC TRƯNG BÀY

“CỔ VẬT VỚI MƯỜI HAI CON GIÁP”

T.S. PHẠM QUỐC QUÂN*

Thời gian qua, trong bốn năm cuộc trưng bày chuyên đề mỗi năm, Bảo tàng Lịch sử Việt Nam luôn dành một chuyên đề vào dịp Tết cổ truyền để trưng bày cổ ngoạn nhằm tạo điều kiện cho khách tham quan trong và ngoài nước khi du xuân được thưởng ngoạn những giá trị lịch sử văn hoá của nhiều quốc gia thông qua cổ vật - những đồ gốm sứ thời Minh, thời Thanh của Trung Quốc, những cổ vật đặc sắc của Việt Nam qua các thời đại lịch sử v.v... Những cuộc trưng bày ấy, tuy có quy mô nhỏ, không khai mạc rầm rộ, nhưng đem lại hiệu quả xã hội khá cao. Trong nhiều cảm tưởng của du khách, họ coi đây như là những ngày giờ thư giãn sau một năm vất vả với bao công việc bộn bề, chông chênh. Tiếp tục tinh thần ấy, năm nay, Bảo tàng Lịch sử Việt Nam

sẽ trưng bày một chuyên đề gắn liền với Tết cổ truyền của một số nước phương Đông, đó là biểu tượng của một năm Âm lịch - những con vật thiêng được thể hiện trên cổ vật: Chuột (năm Tý), Trâu (năm Sửu), Hổ (năm Dần), Mèo (năm Mão), Rồng (năm Thìn), Rắn (năm Ty), Ngựa (năm Ngọ), Dê (năm Mùi), Khỉ (năm Thân), Gà (năm Dậu), Chó (năm Tuất), Lợn (năm Hợi). Đây cũng chính là 12 con vật của một *giáp* ứng với 12 năm theo *lịch ta* mà bất cứ người Việt Nam nào đều biết đến như một giá trị văn hoá truyền thống đầy bản sắc, khi nó đã được tiết chế qua hàng nghìn năm mô hình lấy từ văn hoá Trung Nguyên. Cho đến nay, tài liệu vật chất có sức thuyết phục nhất thể hiện mười

* GIÁM ĐỐC BẢO TÀNG LỊCH SỬ VIỆT NAM

hai con vật với quan niệm nguyên khởi và tư cách trọn vẹn là 12 con giáp ở Việt Nam sớm nhất không quá được thế kỷ I - III sau Công nguyên, tức là 1700 năm cách ngày nay, được chính những nhà khảo cổ học tìm thấy trong các ngôi mộ gạch ở Hà Tây và Quảng Ninh. Đó là những tượng động vật được làm bằng đá và đất nung, có kích thước không lớn, chôn theo trong các mộ táng, mà tôi đã trực tiếp được nhìn thấy hoặc đọc được từ các báo cáo khai quật, nhưng cũng vô cùng hiếm hoi và không đầy đủ do nhiều nguyên nhân khách quan và chủ quan. Như thế, để có được một cuộc trưng bày đúng nghĩa 12 con giáp sẽ là không tưởng, trong khi sự hiện diện của những con vật ấy trên cổ vật, trong tâm thức của mỗi người dân là phổ biến và thường nhật. Năm nay, năm Bính Tuất, lễ ra cuộc trưng bày của Bảo tàng Lịch sử Việt Nam chỉ nên tập trung vào con Chó để giới thiệu với người xem con vật thiêng ấy được người xưa thể hiện đa dạng như thế nào thông qua các chất liệu, giống như người Hàn Quốc đã từng trưng bày ở Bảo tàng Quốc gia của họ một sưu tập Gà nhân năm Ất Dậu 2005. Đó là một định hướng của tương lai, còn trước mắt, để có một phòng trưng bày dành cho mỗi năm mỗi con vật biểu tượng, sẽ vô cùng khó khăn, cho dù, số lượng gần 100 con vật cho một phòng trưng bày đã là phong phú. Nhân trưng bày này, Bảo tàng Lịch sử Việt Nam đã gửi thư cho các sưu tập tư nhân và thông qua du khách đến thăm sẽ có thêm những thông tin cho định hướng sưu tầm, đặt ngày càng làm phong phú thêm cho bộ sưu tập cổ vật có liên quan tới 12 con giáp, tiến tới mỗi năm sẽ có một phòng trưng bày chuyên biệt phục vụ du khách tham quan.

"Cổ vật với mười hai con giáp" chỉ là sự gợi tưởng cho người xem tới 12 con vật thiêng, mà trên cổ vật, chúng lại được thể hiện dưới nhiều câu chuyện dân gian, những tích cổ với bao điển cố thâm sâu, răn dạy người đời. Đó cũng là thông điệp của những người tổ chức trưng bày muốn gửi gắm đến người xem. Do vậy, những mảng đề tài thể hiện 12 con vật thiêng ấy là vô cùng phong phú và hấp dẫn. Năm Tý, trưng bày một chiếc chum sành Việt Nam thế kỷ XIV với nhiều hoạ tiết hoa văn đặc trưng thời đại, nhưng có hai con chuột, một đang sa vào chính gạo, một đã ăn xong, đang bò ra, gợi nhớ

một câu châm ngôn của người Việt "Chuột sa chính gạo". Năm Chuột còn là "đám cưới chuột" của tranh dân gian Đông Hồ thế kỷ XIX. Cũng như vậy, năm Sửu, không chỉ là câu chuyện "con trâu là đầu cơ nghiệp" của nông dân châu thổ Bắc Bộ, cũng không chỉ là ba việc lớn của người nông dân Việt Nam truyền thống "tậu trâu, lấy vợ, làm nhà", mà đó còn là tích cổ Lão Tử cưới trâu, là "ngư, tiểu, canh, độc" mà bộ sưu tập gốm Ung Chính thời Thanh khai quật được tại con tàu đắm cổ Cà Mau cung cấp khá nhiều tiêu bản đặc sắc. Năm Dần không chỉ là câu chuyện "chúa Sơn lâm" mà còn là sự thể hiện tinh thần của hai "anh hùng tương ngộ" (đại bàng - hổ).

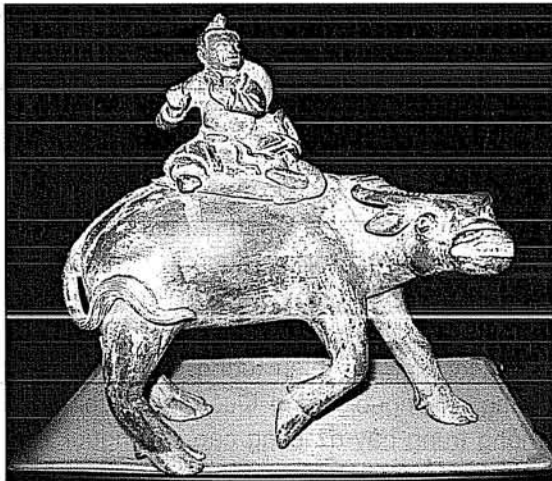
Rồi năm Dê là câu chuyện của ông "Tô Vũ chăn dê", năm Ngựa là tích Triệu Vân (Triệu Tử Long) phò A Đẩu, "Chiêu quân cống hổ"... Tất thấy đều là những bức tranh sinh động để người xem thưởng ngoạn từ nội dung đến hình thức qua từng tác phẩm được lựa chọn trưng bày.

Con Mèo, trong tâm thức truyền thống dân gian Việt Nam, là biểu tượng của năm Mão, nhưng của người Trung Quốc lại là con Thỏ. Phòng trưng bày đã cung cấp cho người xem sự khác biệt ấy thông qua những tác phẩm gốm sứ, tranh dân gian..., mà rất nhiều tích truyện tưởng như chẳng liên quan, song hẳn đó là sự liên tưởng thật gần gũi về một con vật thiêng đã được quan niệm của người Á Đông thể hiện sinh động và gần gũi đến nhường nào trong đời sống tình cảm và nghệ thuật của họ...

Năm Thìn, con Rồng được thể hiện ở vô số tác phẩm hội hoạ trên gốm, nhưng đó là những mảng đề tài có liên quan tới vương quyền, thần quyền và tôn giáo như: "lưỡng long tranh châu", "lưỡng long chầu nguyệt", "cá hoá rồng"... Sự phong phú của mảng đề tài này giúp cho người xem, đặc biệt là giới nghiên cứu nghệ thuật, kiến trúc, có được một dự liệu cho bản thân về khối tư liệu đầy ắp hiện đang nằm trong kho tàng di sản văn hoá Việt Nam mà bấy lâu nay chúng ta chưa khai thác được bao nhiêu.

Năm Thân, phòng trưng bày sẽ giới thiệu một bộ sưu tập tượng tròn những con Khỉ đá vừa được Bảo tàng Lịch sử Việt Nam sưu tầm tại một trung tâm Phật giáo thời Lý ở Ngô Xá, Ý Yên (Nam Định). Đó cũng là nơi phát hiện ra ngôi tháp đá Chương Sơn nổi tiếng mà, với tư

Phạm Quốc Quân: Tết cổ truyền và cuộc trưng bày...

Một số hiện vật trong triển lãm - Ảnh: Tư liệu BT LSVN

liệu điển dã gần đây, cho phép chúng tôi suy nghĩ đến một quần thể Phật giáo quanh Chương Sơn, Đọi Sơn, đã khiến cho vùng Hà Nam - Nam Định như là một vùng đất của Phật giáo Lý. Những con khỉ có liên quan gì tới những câu chuyện của giáo lý nhà Phật sẽ được giới nghiên cứu luận bàn tiếp, khi tư liệu có quan hệ tới những pho tượng này không cho phép nói gì hơn.

Có thể nói, trong kho tàng cổ vật Việt Nam và một số nước phương Đông - đặc biệt là Trung Quốc, những tác phẩm nghệ thuật có liên quan tới 12 con giáp là vô cùng phong phú. Sự liên quan ấy không chỉ được thể hiện gần đây - trong thời kỳ lịch sử trung đại, với những câu chuyện đượm màu huyền thoại, huyền tích và chứa đựng rất nhiều cốt truyện lịch sử, mà ngay từ thời cổ đại, chúng đã được thể hiện như một bức tranh tả thực về cuộc sống sinh động của dư dân. Con Chó - năm Tuất là hình ảnh ta

đã thấy trên bức tranh "chó săn hươu" của người Việt cổ thời Đông Sơn, mà nhiều chiếc rìu đồng lưỡi xéo có niên đại 2500 năm cách ngày nay đã mô tả. Và, những con chó ấy cũng đã tìm thấy những bộ xương, răng của chúng trong các di chỉ đồng thời, phản ánh sự thuần dưỡng sớm một con vật nuôi vô cùng lợi hại của cư dân Việt, thì phải chăng hẳn là không khiến cường khi phòng trưng bày được khai mạc nhân Tết Bính Tuất này tập trung khắc đậm hình tượng chó săn thời Đông Sơn? Với tinh thần ấy, Bảo tàng Lịch sử Việt Nam sẽ cung cấp cho người xem những cổ vật với đủ chất liệu, của một số nước phương Đông, có liên quan tới câu chuyện của 12 con giáp, để người xem cùng suy nghĩ, mong sao rút ra được những điều gì đó cho cuộc sống, cho công việc của mình, và trên hết, là sự thư giãn trong những ngày Xuân - năm mới Bính Tuất này./.

P.Q.Q